

BALLUM (A.), DE NEDERLANDS HERVORMDE KERK

Bouwgeschiedenis en exterieur.

In het schilderachtige esdorp, ontstaan in de late middeleeuwen trekt de grote stoere vrijstaande klokkentoren al gauw de aandacht. Hierachter staat, met een nauwelijks opvallend exterieur, maar fraai harmoniërend met de woonhuizen in de straat, de hervormde kerk. Het is niet de eerste kerk in Ballum. vroeger stond ten zuiden van het dorp de Jelmerastate, een slot, waarvan de bouw vermoedelijk begin vijftiende eeuw werd gestart, bewoond door de Heren van Cammingha. Bij het slot behoorde een kapel die ook dienst deed als dorpskerk. Hiervan resteert enkel nog een grafkelder, nu nog te zien aldaar op het huidige kerkhof. Deze kelder bevond zich vroeger voor het altaar, werd afgesloten door een fraaie steen (3.80 x 2.50 m.) in Renaissancestijl, gemaakt in de jaren 1552-1556 door de steenhouwer Vincent Lucas uit Franeker.

In 1832 - toen de macht van de Cammingha's uitgeteld was - werd de kapel afgebroken. Het kasteel was drie jaar tevoren al met de grond gelijk gemaakt. In 1832 werd de huidige kerk gebouwd, getuige de gedenksteen boven de ingang.

De klokkentoren is een ongelede zadeldaktoeren, gebouwd in 1755 in opdracht van de familie Schwartzenberg thoe Hohenlansberg, ter vervanging van een houten voorganger. De toren diende als baken voor de scheepvaart en natuurlijk gaf de luidklok behalve de tijd bekendheid aan alle belangrijke gebeurtenis in het dorp. Ze werd in 1870 met twee en halve meter verhoogd door Cornelis Mosterman uit Nes. Het wapen van de Friese Nassaus was boven de deur aan de westzijde aangebracht maar werd er in de Franse tijd afgeslagen.

Interieur.

In de sobere zaalkerk uit 1832 zijn aan drie kanten de rechte banken om de kansel geschaard. Deze kansel, een uitzonderlijk mooi Renaissance pronkjuweel is afkomstig uit de voormalige slotkapel. Helaas is door een rigoureuze restauratie in de 60-er jaren van de twintigste eeuw het resterend meubilair als de banken, het doophek en de lambrizing verloren gegaan, hoeveel harmonieuzer zou de inrichting anders geweest zijn! De rijkgesneden preekstoel is in 1604 vervaardigd voor de Grote Kerk in Harlingen door Cleas Jelles (het jaartal staat onderaan op het deurpaneel). Deze kansel van Ballum is één van de oudsten in ons land waar maker en jaartal van bekend zijn. In 1771, toen de Grote Kerk in Harlingen werd afgebroken, kocht de substituut-baljuw Wetzens voor de slotkapel de kansel voor een bedrag van f 33,-.-. Het is trouwens niet eens zeker of de kansel in de kapel is gebruikt, hoewel men een groot gat gemaakt had naast de deur om hem binnen te krijgen, want de deuren van de kapel waren te smal. De hoekversiering wordt gevormd door Korintische pilasters. De panelen hebben boogversieringen, waarin schelpen gesneden zijn, tweemaal leeuwenkoppen en tweemaal bloemboeketten. Maar met name de voorzijde is interessant: we zien een staaltje van Reformatorische kunst want niet een heilige maar de bijbelboeken in de nis vragen de aandacht onder een baldakijn. Dat rust op vijf kolommen en wordt aan de bovenkant wordt bekroond door een schelp. Deze jakobsschelp is een bekend Renaissance motief, overgenomen uit de klassieke Oudheid. De Verkondiging van het Woord staat in de sculptuur van dit paneel centraal.

In de friezen onder de panelen zet een rijke ornamentatie zich voort. Onder het middenpaneel het symbool van de offerende liefde van Christus: een pelikaan, die met haar bloed haar jongen voedt. Onder het linkerpaneel naast de trap herinnert de adelaar aan de liefde en trouw van God (bijbelteksten als in Exodus 19:4 en Deuteronomium 32: 11 verwijzen daarnaar).

Het orgel.

Een studieorgel met twee klavieren en pedaal uit 1963, gemaakt van massief eiken met beenbeleg op de klavieren, door Kaat en Tjihuis Orgelbouw uit Kampen. De dispositie is als volgt:

Manuaal 1

Holpijp 8vt'
Prestant 2 vt' Koppels:
Manuaalkoppel

Manuaal2

Roerfluit 8 vt' Pedaal + Man. 1
Fluit 4 vt' Pedaal+ Man. 2

Pedaal

Regaal 8

E.W.G. vann Muijen-van Maanen,
2003

Literatuur:

- J.H. Strubbe: Rij d'r eens langs! Reisgids langs Ameland kerken en zerken. Uitgave van de Gereformeerde-, Doopsgezinde-, Hervormde- en Katholieke Kerk, 1985.
- S. ten Hoeve: Friese preekstoelen. Uitg. De Tille bv, Leeuwarden 1980

